

Myhailo PRYIMYCH

ART IN UKRAINE: QUESTIONS OF MEANINGS, TERMS AND FORMS

The paper deals with some aspects of the development of modern art education and art history in Ukraine, taking into account the problem of the loss of creative activity senses and poor elaboration of the proper art terminology. This is conditioned not only by the transformation of the general European values landmarks concerning human, but also by the Ukraine's complicated historical legacy when humanities were subordinated to ideology. The service role of humanities provided them with state guarantees, for it was in this sphere where the justification of the ideological paradigms was produced. Obviously such a state had to affect the process of the development of the modern Ukraine's humanities. As a result we see today great problem with terminology in different spheres. The question of art history and criticism terminology is one of these spheres. In our review of this problem we make an attempt to analyze the following notions: pictorial art, decorative and applied art and design. Reasoning of their different nature makes it possible to speak about different approaches in teaching these arts in modern art education and in artwork.

Key words: *pictorial art, decorative and applied art, design, word, notion, nature of origin.*

УДК 17.023.36:140.8:7.011 Остапчук “189/191”

ORCID ID: 0000-0001-7927-4335

ORCID ID: 0000-0002-1352-305X

Олександр МАЛЕЦЬ,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури, Мукачівський державний університет, м. Мукачєво, Україна;

Наталія МАЛЕЦЬ,

кандидатка історичних наук, доцентка, доцентка кафедри громадського здоров'я і гуманітарних дисциплін, ДВНЗ “Ужгородський національний університет” м. Ужгород, Україна;

Вікторія ОЛІЙНИК,

кандидатка культурології, доцентка, доцентка кафедри суспільних дисциплін та фізичної культури Мукачівського державного університету, м. Мукачєво, Україна

КУЛЬТУРНО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ ТА МИСТЕЦЬКІ УПОДОБАННЯ ЯЦКА ОСТАПЧУКА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено формування світоглядних орієнтирів та громадсько-політичну діяльність Я. Остапчука в контексті політичних процесів у Східній Галичині наприкінці ХІХ століття. Його активна громадсько-політична діяльність припала на час зародження українського національного руху в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Я. Остапчук залишив після себе колосальний за важливістю спадок як громадсько-політичний діяч, що мав неабиякий вплив на процес формування світоглядних орієнтацій українців Галичини і Закарпаття. Завдяки невтомній праці та невсипущій енергії він став одним із визначних діячів українського національного руху, провідним практиком боротьби за національні і соціально-економічні права українців, державність і соборність України. Мета і зміст життя цього громадсько-політичного діяча полягали в тому, щоб прислужитись пробудженню національної свідомості краян. Високі вимоги до себе великою мірою пробуджували і честюлюбні

наміри. У своїй діяльності він розв'язував такі важливі національні проблеми як формування національної самосвідомості, захист національних інтересів, створення конституцій громадянського суспільства, які сьогодні, після тридцяти років незалежності, залишаються надзвичайно актуальними.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше в українській історіографії досліджено громадсько-політичну діяльність відомого політика, просвітянина Я. Остапчука на тлі суспільних процесів в Галичині. У статті охарактеризовано діяльність Я. Остапчука в національному русі галичан наприкінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: національне самовизначення, український рух, радикальна партія, національно-культурне відродження, інтелігенція, народо-вство, москвофільство.

Постановка проблеми. Останнє десятиліття XIX ст. було переломним у розвитку українського національного руху. З виникненням перших українських партій національна ідея виходить за межі інтелігентського середовища і проникає в ширші маси. Це створило умови для формування масового політичного руху з сильним національним забарвленням. На історичну арену вийшло нове, енергійніше й активніше покоління діячів, які модернізували українську політичну думку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оскільки Я. Остапчук працював у легальних політичних партіях і громадських організаціях, то важливим джерелом, що віддзеркалює його діяльність, є матеріали тогочасної періодики (газети “Воля”, “Земля і воля”, “Вперед”, “Праця”, “Червоний прапор”, “Розвага”, “Вісник СВУ”, “Народ”), про що він згадує в своїх спогадах [14:181–418].

Одним з перших спогадів про діяльність Я. Остапчука є стаття “Радикальна партія в Східній Галичині” М. Кугутяка, у якій було розглянуто процес зародження й розвитку радикального руху в Східній Галичині, створення та перший етап діяльності партії [9: 56]. Він зазначив, що перша радикальна програма 1890 р. була спробою пристосувати тогочасні прогресивні суспільні ідеї до умов Східної Галичини з її відсталою аграрною соціально-економічною структурою, величезним переважанням селянства над робітниками.

Я. Грицак у ґрунтовному дослідженні “Молоді радикали в суспільно-політичному житті Галичини” проаналізував утворення нової структури українського політичного життя в краї наприкінці XIX ст. [4: 75–77]. На його думку, на перебіг внутрішньопартійного конфлікту в Русько-Українській радикальній партії у другій половині 1890-х рр. серйозно позначилися взаємовідносини керівництва радикальної партії і польських соціал-демократів Галичини.

У численних працях, присвячених парламентській традиції галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст., О. Аркуша доводить, що в умовах перетворення мас населення із середньовічних підданих у громадян нового часу, парламентаризм дозволяв відчутти себе співучасником системи влади, привчав людей до відповідальності за свої дії у політиці, підштовхував суспільство до структуризації на підставі нових груп інтересів, прискорював формування національної свідомості [3: 25–27].

М. Стахів, з'ясувавши обставини створення РУРП, констатував, що популярно написані книжечки Івана Франка про радикальну програму і тактику, радикальні часописи, віча і організація читальень та кооперативних спілок викликали по селах і містах серед українського робітничого народу такий величезний рух, що “він був пострахом для владної польсько-шляхетської кляси та всіх консервативних елементів нашого суспільства” [16: 45].

Мета – дослідження формування світоглядних орієнтирів та громадсько-політичної діяльності Яцка Остапчука в контексті українського суспільно-політичного життя наприкінці XIX ст., з'ясування особливості формування світогляду та перші політичні кроки Яцка Остапчука в Русько-Українській радикальній партії.

Виклад основного матеріалу. Народився Я. Остапчук 4 січня 1873 р. в Луб'янках Нижчих біля Збаража (нині – Нижні Луб'янки Збараського району Тернопільської області), що знаходиться на пограниччі південно-західної Волині та північно-західного Поділля, на території так званого Розточчя. Природа цієї місцевості, за словами самого Я. Остапчука, надзвичайно чарівна літом (“як казки дитячі”) та надзвичайно сувора зимою (“страшна, мов ясні громи серед ночі”) [14: 185–187].

На формування світогляду відомого політичного діяча великий вплив мали його родина та односельці. Про його дитячі та юнацькі роки найдостовірнішим джерелом виступають спогади, в яких автор з великою любов'ю і дуже детально описував життя своїх родичів, свою малу батьківщину: “Людина прив’язується до рідного куточка та й до всього, що в ньому є. А головню до рідної матері, яка привела її на світ, і до цілого свого оточення, з яким зжилася і яке ніби є частиною її буття на цім Божім світі”. Ці слова, написані вже на схилі віку, свідчать, як багато для нього значила рідна земля і люди, що на ній жили.

Розглядаючи еволюцію поглядів Я. Остапчука, слід зазначити, що вона відбувалася у своєрідних умовах тогочасної Австро-Угорщини. Австрійська Конституція 1867 року, проголосивши свободу слова, зборів і асоціацій, стала важливим фактором, який забезпечував і одночасно спрямовував розвиток національно-визвольного руху легальним шляхом, на відміну від того, що діялось в той час у Російській імперії. Однак реформи 1860-х рр. остаточно закріпили за польською елітою монополію політичної влади в Галичині. Посилення польських позицій своєю чергою привело до розколу в українському таборі. Українські лідери почували себе зрадженими австрійським урядом, який полишив їх віч-на-віч з сильнішим польським супротивником. Частина руської інтелігенції у пошуках нових аргументів на користь своїх національних прав прагнула довести, що вона має за собою такі самі давні політичні та культурні традиції, як і поляки. З цією метою москвофіли почали шукати порятунку від польських впливів в орієнтації на Російську імперію [13: 25–27].

Батьки Яцка були “середньо-заможні” селяни, прості хлібороби, надзвичайно працьовиті, “запопадливі і непосидючі”, що також неабияк вплинуло на формування характеру їхнього сина. Мали “кільканадцять-моргове господарство”, що вистачало на проживання. Дідусь перший в його житті зумів привити любов і бажання “до всякого пізнання” [2: 5]. Батько був освіченою людиною, деякий час навіть дякував, у зимовий час навчав грамоти сільську дітвору в церковній школі. Для цього селянина вже у 1880-х рр. було зро-

зуміло, наскільки важливою для людини, а особливо для молодого покоління, є освіта. Він не переставав переконувати односельчан, що школа “потрібна людям так само, як хліб, сіль, повітря і вода” [2: 6]. Батько зумів привити своєму сину любов до науки (“до школи я привик і полюбив науку”), до громадського життя, оскільки сам багато уваги приділяв загальногромадським справам і тому користувався неабияким авторитетом серед своїх односельчан. На окрему увагу заслуговує епізод, коли батько читав для односельчан зимовими вечорами 1879 р. “Історію Руси” Б. Дідицького. Малому Яцку тоді було шість років, але незабутнє враження справив на нього вже тоді цей твір: “Тато читав цю історію кілька вечорів до пізньої ночі. Учасники слухали з особливим зацікавленням, що писалося про Коззаччину... А читаючи про облогу Збаража в липні 1649 року, тато мусів часто переривати читання, бо слухачі переживали сильно описувані події, домагалися раз у раз пояснень і робили різні завваги з свого боку” [7: 574].

Подібне враження справило на малого хлопця і знайомство з дідом-лірником Андрієм Мотем, який, подорожуючи по всій українській землі, розповів йому різноманітні історичні події. Як згадував пізніше Я. Остапчук: “забив мені лірник здорового кілка до голови оцими думами та оповіданнями про Київ, про кобзарів та козацьке лицарство” [2: 7]. Найважливіше те, що він тоді вже зумів зіставити і проаналізувати певні історичні факти: “Я бачив, що тут щось не так, як написано в історії Дідицького. Там Хмельницький просить “восточного православного царя”, щоб той “зглянувсь на козацтво і взяв під свою опіку весь руський православний мир, бо нікуди йому дітисся перед лукавими ворогами”. А тут виходить цілком щось інше. Народ нарікає на Богдана за те, що запродав його в московську неволю. Бо річ ясна, що віра вірою, а москаль – москалем. Москалі, казав Андрій, чужі люди” [7: 574]. Мабуть, саме під впливом зустрічей з лірником вперше похитнулася в Яцка довіра до москвофілів, під впливом яких до 1890-х рр. перебував його батько, працюючи в Обществі ім. М. Качковського. Але: “про Україну не вмів я сам нічого второпати. Тай пояснити не було мені кому. Ця тайна була ще довго закрита переді мною”, – визнавав Я. Остапчук [10: 31–33].

У 1884 р. Я. Остапчука віддали у другий клас школи у м. Збаражі, яка містилася у монастирі польських монахів бернардинів. Монахи не тільки управляли нею, але і самі вчилися. Лише українську мову, співи й гімнастику викладали два-три світські вчителі. Найважчим предметом для нього була польська мова: вмів читати, але не розмовляв. А найцікавішим предметом для нього були співи. Учитель-українець С. Новацький заохочував його до пошуку різних пісень, їх виконання, навчання товаришів. У третьому класі Я. Остапчук став одним з кращих учнів школи [2: 7].

Саме під час навчання у Збаражі Я. Остапчук відвідав перші вистави “Руського театру”, артистів якого з Підволочиська привіз його батько на кількох возах. Я. Остапчук помітив, що під впливом театру селяни навіть навчилися нових пісень: “Розвивайся ой ти, старий дубе”, “Ой поїхав князь Ревуха по морі гуляти”, “Засвистали козаченьки”, які “підносили людей на дусі і викликали перші зародки національної свідомості...” [11: 25–27]. Він також зауважив, що під впливом рідного слова і пісні окремі посадовці – начальник повітового суду Дроздовський, заступник державного нотаря Жуковський, інспектор податкового уряду Маркевич, повітовий ветеринар Черлунчакевич та інші, – яких вважали за поляків, повертались до свого народу [7: 575].

Першою українською народною маніфестацією у Збаражі, яку відвідав Я. Остапчук, був похорон у 1885 р. лікаря д-ра А. Вітошинського. На ньому вперше він почув промову професора Тернопільської учительської семінарії О. Барвінського, посла М. Січинського [1: 13].

Я. Остапчук став учнем першого класу Тернопільської гімназії у 1886 р. На квартиру прийняли його до “Руської бурси” ім. С. Качали. Першого ж дня йому у вічі впала одна обставина, яка, без сумніву, вплинула на еволюцію його світогляду в бік народовців. На стінах усіх трьох кімнат були портрети Б. Хмельницького, С. Качали і О. Барвінського, але не було – І. Наумовича, Б. Дідицького. Його земляк, гімназист М. Цісецький, пояснив, що ті портрети показують найбільш великих, заслужених людей, що працювали колись або працюють досі для добра українського народу. Про І. Наумови-

ча і Б. Дідицького радив не згадувати, а порекомендував почитати Т. Шевченка [5: 120].

Наприкінці 1880-х рр. Я. Остапчук дуже детально слідкував за політичним життям в краї. Читаючи вже “Батьківщину”, виділяв заклики Руської Народної Ради щодо виборів до Галицького крайового сейму 1889 р. Будучи на канікулах, розповідав татові про настрої серед українських гімназистів. Хоч, як гімназист, він не мав права займатися політикою, але вже тоді розумів, що для боротьби необхідно свідомих і відважних провідників. За зразок він ставив позицію посла Т. Окуневського в університетському питанні. Коли воно розглядалось у сеймі, польський посол Розвадовський накинувся на українських студентів, назвавши їх бандитами. Т. Окуневський відповів Розвадовському такою самою образою, після чого останній викликав українського посла на дуель. (У двобої шаблями Т. Окуневський переміг Розвадовського) [1: 15].

Перебуваючи на Великодні свята у рідному селі, Я. Остапчук у 1889 р. вперше побував на передвиборчих зборах для висунення кандидата на посла до крайового сейму від Збараської сільської округи [1: 26]. Два кандидати – повітовий маршалок і поміщик Т. Федорович і о. М. Січинський, парох Черниховець, – виступили із передвиборчими програмами. З виступу М. Січинського Я. Остапчук глибше пізнав суспільні відносини в краї, антиукраїнську політику польської сеймової більшості. Збори прийняли кандидатуру М. Січинського одностайно, і невдовзі на виборах за нього було подано 104 голоси проти 37 голосів за Т. Федоровича [7: 575].

Наприкінці 1880-х рр. Я. Остапчук познайомився ближче з діячами Подільської Народної Ради П. Думкою і С. Гарматієм, активними гімназистами І. Янковським, І. Кузівим, з якими обговорювали політичні проблеми, вели дискусії щодо прочитаних книг.

Вагомий вплив на формування поглядів Я. Остапчука справила його особиста дружба з С. Шмігером, яких звели між собою А. Гарматюк та І. Янковський. Вони часто зустрічалися, обговорювали різні політичні проблеми, декламували вірші Шевченка, Франка, а інколи – свої твори [6: 32].

Зростання національної свідомості у Галичині відбувалося під впливом українського руху на Наддніпрянській Україні і поширення поезій Тараса Шевченка. Поширювався народовський рух, який був представлений переважно молодістю українською інтелігенцією. За словами самого Я. Остапчука, який детально пізніше аналізував процеси національного відродження в Галичині у XIX ст.: “в 60-х рр. мертву атмосферу порушив свіжий подув повітря із сходу, з рідної України і відродження покотилося хвилею по всій Галицькій землі” [6: 37].

Народовці особливо сильний вплив мали у студентських організаціях – громадах, які виникали і діяли за зразком Київської громади (перша така громада, як відомо, виникла у Львові 1863 р.). Зусиллями народовців було утворено товариство “Просвіта”, яке видавало популярні українські книжки, заснуванням читалень вони охопили своїм впливом широкі селянські маси.

Незважаючи на проголошені Конституцією свободи, Австро-Угорська імперія і надалі провадила колоніальну політику. Так, вже у 1880 р. уряд офіційно заборонив святкувати пам’ять Тараса Шевченка. Але, незважаючи на це, вперше велике народне свято відбулося в Збаражі у 1886 р. в “Руському домі” [2: 7]. Ініціаторами цього свята були студенти Львівського і Краківського університетів та української гімназії в Тернополі, а серед них – Сафат Шмігер із с. Різношинці та Яцко Остапчук із Нижніх Луб’янок. Це була, по суті, перша політична акція Я. Остапчука [2: 29].

Згодом, критично оцінюючи даний період в історії національно-визвольного руху, у своїх спогадах Я. Остапчук зазначав, що великий вплив на галичан мали відомі діячі зі Східної України: “Вони знайомились з галичанами, і ці знайомства відкривали очі одним і другим на національне братерство, спільні інтереси і змагання”. Він згадував О. Кониського, М. Лисенка, П. Куліша. Та найглибші сліди залишив по собі М. Драгоманов [2: 26–27].

На думку Я. Грицака, саме М. Драгоманов “зумів сформулювати політичну програму українського руху “Переднє слово до громади” (1878) [4: 77]. Перші галицькі політичні діячі вийшли, власне, з кола молодих студентів-народовців під його безпосереднім впливом.

В основі Драгоманівської програми лежала теза про те, що тенденція українського руху збігається із загальним напрямом загальнолюдського прогресу – повної ліквідації авторитарних, ієрархічних режимів і заміни їх добровільними асоціаціями вільних і рівних осіб. Конкретно щодо українських умов це мало означати здійснення принципу “жити по своїй волі на своїй землі”. Але М. Драгоманов був проти політичного усамостійнення українців, не бачив на це відповідних сил в українському суспільстві. До того ж він, переконаний соціаліст-анархіст, скептично ставився до спроможностей будь-якої національної держави забезпечити свободу та справедливість для своїх громадян.

Як відомо, М. Драгоманов у першій половині 1870-х рр. тривалий час перебував у Галичині, встановив тісні зв’язки з найбільш активними членами українських студентських товариств: “Січ” – у Відні та “Академічний гурток” – у Львові. За даних обставин у 1890 р. Я. Остапчук вирішив перейти на навчання до української гімназії у Львові [6: 40].

Однак навчання у Львівській гімназії не склалося. Хвороба очей, проблеми з помешканням, грошові нестатки, неувага викладачів гімназії до його проблем поставили перед ним дилему: “повертатися додому чи пускатися в світ за яким куском хліба?” [7: 575].

Був намір вступити співаком до оперного польського хору у Львові, проте не хотів служити чужій сцені, а мріяв виїхати на Наддніпрянщину до драматично-музичної школи ім. М. Лисенка. Випадкове відвідування редакції “Народу”, який Я. Остапчук передплачував, з метою повідомлення зміни адреси проживання, не тільки перервало минулі його мрії, але, як виявилось пізніше, змінило світогляд, визначило його подальшу життєву дорогу. Зустрічі з М. Павликом, а пізніше – І. Франком, поради останніх щодо подолання життєвих труднощів, співпраця з ними, виконання різноманітних доручень зацікавили молодого гімназиста діяльністю радикального руху в краї [12: 324].

Перервавши навчання через хвороби, Я. Остапчук вирішив прийняти пропозицію домашнього вчителя двох дітей пароха с. Палагиці Товмацького повіту о. В. Сірецького. Перед від’їздом, напередодні

різдвяних свят 1891 р., вперше зустрівся з І. Франком і отримав від нього педагогічні постанови: “Вчи, але не муч. Це має бути провідною думкою для кожного, хто хоче чогось навчити другого. Поясни, покажи і, як того треба, докажи. Якщо наука не йде легко дитині в голову, коли нудно їй вчитися серед чотирьох стін, то треба вивести її на світ. Ходіть собі удвох, як добрі приятелі, як рівні собі. І говоріть собі на волі. Дитина і не зчується, скільки скористає, скільки навчиться, гуляючи з вами серед природи” [8: 37–39]. Ці педагогічні настанови Я. Остапчуку стали в нагоді не тільки у вчителюванні, але й в майбутній політичній діяльності.

За півроку перебування у Палагичах Я. Остапчук змужнів фізично і морально, прагнув продовжити навчання у гімназії. Він був задоволений, як і сім'я пароха, результатами свого вчителювання, адже учень успішно здав вступні іспити до Станіславської гімназії [15: 39].

Відновивши своє навчання у Львові, він не був задоволений гімназійними вчителями: “за малими вийнятками, були це педагоги пересічних здібностей, які, можливо, знали свій предмет, але не вміли викласти його своїм учням. Деякі з цих учителів були дріб'язковими педантами або малими тиранами, які любили знущатись над своїми учнями. А політично були це переважно вузькозорі консерватори. Дехто з них належав до москвофільського табору” [8: 40].

1 лютого 1890 р. в день роздачі шкільних свідоцтв, управитель гімназії В. Ільницький попросив Я. Остапчука залишити гімназію. Вислухавши від директора причини такого рішення (вищеназвані тернопільські події, політичні дискусії на квартирі у пані Меленевої, переписка з діячами РУРП в Палагичах Товмацького повіту, знайомство з “небезпечними типами” – І. Франком і М. Павликом), Я. Остапчук відповів своїм баченням цих причин. Спростовуючи твердження про І. Франка і М. Павлика, Я. Остапчук підкреслив, що випадково зустрівся з ними: “Яких два роки тому я сам ще виступав проти них, не маючи поняття, що це за люди. Коли б я посмів піти до когось з ваших педагогів просити поради чи допомоги, то певно були б викинули мене за двері. А Франко і Павлик поставились до мене як до рівного, хоч не мали жодних зобов'язань щодо мене.

Благословлю той день, коли я з ними зустрівся, і кажу вам, що все моє життя буду старатись ходити їх слідами” [8: 41]. Як виявилось пізніше, Я. Остапчук не дотримався цих слів, зокрема у 1899 р. при переході з РУРП в УСДП.

У 1890–1891 рр. Я. Остапчук, виконуючи доручення М. Павлика та І. Франка, познайомився з відомими селянськими діячами краю: А. Марцинюком, Т. Бородайкевичем. Кожна зустріч чи знайомство переконувала у правильності слів М. Павлика про потребу іти “між народ, на село”, пробуджувати зацікавлення до читальні, до освіти, до усвідомлення народом необхідності “боротьби за свої права” [15: 39].

1891 р. восени Я. Остапчук повернувся до Тернополя і звернувся до директора гімназії М. Мацішевського з проханням прийому на навчання. Вислухавши розповідь про втрату навчального року через хворобу очей, директор поставився до нього співчутливо. Про випадок дворічної давності, коли за вільнодумство трьох українських учнів вигнано з гімназії, а Я. Остапчука допитувано як свідка, М. Мацішевський не згадав [2: 26].

Ставши гімназистом, Я. Остапчук відвідував збори “Тасмної громади”. Побачивши її малоактивність, він очолив її (С. Голубович залишив цю посаду, щоб готуватись до матури) [8: 42]. У неділі і свята заходив до будинку Міщанського братства, яке заснував адвокат Стахура. Гімназист намагався активізувати діяльність братства, оскільки дуже малою була допомога місцевої інтелігенції.

Однак громада змушена була в цей період діяти дуже обережно і на деякий час навіть призупинити діяльність у зв'язку з вбивством учнем гімназії Шведею польського вчителя Гловацького. Незважаючи на те що справа мала лише особистий характер, польська громадськість розпочала активну кампанію проти гімназистів-українців.

У цей період Я. Остапчук мешкав у П. Кордуби разом із своїм товаришем А. Сулимою. Саме тут відбувались тасмні збори громади, знаходилась нелегальна бібліотека. Коли Сулиму було вигнано з гімназії за нібито зневагу до убитого учителя, П. Кордуба попросив Я. Остапчука залишити його будинок [2: 32].

Однак навчання у Тернопільській гімназії тривало недовго. Директор гімназії дізнався про факт розмови Я. Остапчука з учнями, де говорилось про те, що митрополит Сембратович здавав більшу частину митрополичих маєтків євреям. Я. Остапчук спочатку заперечував факт розмови, але коли один з учнів підтвердив його, зізнався. За пропаганду радикальних ідей Я. Остапчука разом з його двома товаришами вигнано з гімназії. Хоча було подано апеляцію до Крайової Шкільної ради, але остання лише розширила “прогнання” на всі середні школи країни [2: 33].

Проте батько наполягав на завершенні гімназійного навчання і радив поїхати у Моравію закінчити гімназію. Я. Остапчук відкинув цю пораду і виявив бажання вчитися у Чернівцях. Тато порадив по дорозі на Буковину затриматись у Львові і звернутись за порадою до професора О. Барвінського, попросити у нього листа з рекомендаціями до когось його знайомих, який би допоміг влаштуватись у місцевій гімназії [1: 279].

Професор О. Барвінський, хоча не схвалював поведінки і радикальних поглядів Я. Остапчука, все ж прийняв його прихильно. Професор добре знав про обставини справи Я. Остапчука як довголітній член Крайової Шкільної ради. Він спочатку запропонував піти до митрополита, визнати себе винним, пообіцяти лояльну поведінку, а Шкільна рада би анулювала своє рішення. Однак Я. Остапчук, висловивши вірність своїм політичним принципам, цю ідею відкинув. Тоді О. Барвінський написав листа заступнику директора Чернівецької гімназії О. Шпойнарському з відповідним проханням [2: 4].

Однак подорож на Буковину завершилася безрезультатно. Я. Остапчук змушений був подати прохання до Буковинської Крайової Шкільної ради про дозвіл навчання в гімназії. Рада погодилась прийняти його до гімназії з умовою: за два тижні скласти іспит з предметів 6 класу гімназії німецькою мовою. Я. Остапчуку на підготовку такого екзамену необхідно було два-три місяці, тому він від цього відмовився [14: 280].

Батьки переживали вигнання з гімназії дуже боляче, оскільки не виправдались їхні надії про Я. Остапчука-священника чи “якогось пана”. Вигнання вони вважали ганьбою для себе, особливо дорікала йому мама. Позаяк плачі і нарікання не припинялись,

Я. Остапчук пригрозив, що піде з дому “куди очі понесуть”. Проте в сім’ї погодились, що Я. Остапчук буде жити на селі та працювати в господарстві. Він втягнувся у свою буденну працю і знаходив в ній задоволення.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, процес формування світогляду Я. Остапчука припав на 1880-ті рр. – період глибоких трансформацій в українському суспільстві краю. Під впливом родинного виховання, навчання у школах і Тернопільській гімназії він поступово прихилився до народовського руху. Після навчання у Львові, під впливом І. Франка, М. Павлика, суспільно-політичної атмосфери в краї став прихильником радикального руху.

Отже, у першій половині 1890-х рр. Я. Остапчук входив до Русько-Української радикальної партії, поділяв погляди “старших” в ній. Організувавши повітовий комітет РУРП, який став одним з найдіяльніших у Галичині, захищав соціально-економічні інтереси селянства. Завдяки нарадам, зборам, вічам, виборчим кампаніям 1890-х рр. значно розширив кількість прихильників у повіті. З другої половини 1890-х рр. виступав на боці “молодих”, прагнучи перейменувати РУРП на УСДП, аби виразніше захищати соціальні інтереси найбіднішого селянства та українських робітників.

Література та джерельна база:

1. Павлик Михайло, публіцист, письменник, активний діяч демократичної преси (1853 – 1915 рр.). *Центральний державний історичний архів України у м. Львові*. Ф. 663. Оп. 1. Спр. 3, 4, 5, 43, 44, 128, 167, 169, 178, 179; оп. 2, спр. 56, 72.
2. Колекція окремих надходжень. *Національна бібліотека ім. В. Стефаника* (відділ рукописів). Ф. 9. Спр. 556.
3. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів, 1996. 173 с.
4. Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини. *Записки Наук. тов. ім. Т. Шевченка*. Львів, 1991. Т. ССХХІІ. С. 71–110.
5. Грицак Я. До генези ідеї політичної самостійності України. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів–Київ, 1992. Вип. 1. С. 119–143.

6. Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ : Генеза, 1996. 360 с.
7. Задорожний С. Моя перша зустріч з Яцком Остапчуком. *Збірник спо-минів, статей і матеріалів*. Торонто, 1963. С. 574–575.
8. Кобилецький І. Дещо про Франка. *Спогади про І. Франка*. Львів : Каменяр, 1997. С. 37–43.
9. Кугутяк М. Радикальна партія в Східній Галичині. *Український іс-торичний журнал*, 1990. № 10. С. 55–63.
10. Левинський В. Нарис розвитку українського робітничого руху в Га-личині. Харків–Київ : Держвидав України, 1930. 91 с.
11. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914: На підставі споминів. Львів, 1926. 736 с.
12. Людкевич С. Перший Франківський концерт. *Спогади про Івана Франка*. Львів : Каменяр, 1997. С. 324–325.
13. Малець Н., Малець О. Громадсько-політична діяльність Яцка Остапчука (1873–1959 рр.). Ужгород, 2015. 150 с.
14. Остапчук Я. Подих з недавньої бувальщини. *Збаражчина: збірник статей, матеріалів і споминів*. Торонто, 1964. С. 183–465.
15. Остапчук Я. Із моїх споминів. *Спогади про Івана Франка*. Київ, 1981. С. 39.
16. Стахів М. Народні маси в русі. Історія українського політичного руху. V част. Від 1890 до 1895 р. Львів, 1939. 80 с.

**Oleksander MALETS,
Natalia MALETS,
Viktoria OLIINYK**

YATSKO OSTAPCHUK CULTURAL AND WORLDVIEWS AND ARTISTIC PREFERENCES AT THE END OF THE XIX – BEGINNING OF THE XX CENTURY

The article explores the social and political activity of Ya. Ostapchuk in the context of political processes in Eastern Galicia at the end of the 19th century. His active socio-political activity came at the time of the birth of the Ukrainian national movement in Galicia in the late XIX – early XX century.

Ya. Ostapchuk left behind a tremendous inheritance as a social and political figure, which had a significant influence on the process of formation of the ideological orientations of Ukrainians of Galicia and Transcarpathia. Through tireless work and great energy, he became one of the prominent figures

of the Ukrainian national movement, a leading practitioner of the struggle for the national and socio-economic rights of Ukrainians, the statehood and unity of Ukraine. The purpose and content of the life of this political figure was to awaken the national consciousness of the people of the country. The high demands on oneself were largely aroused by ambitious intentions. In his work, he solved such important national problems as the formation of national consciousness, the protection of national interests, the creation of constitutions of civil society, which today, after twenty-nine years of independence, remain extremely relevant.

The scientific novelty is that for the first time in the Ukrainian historiography the social and political activity of the well-known politician, enlightenmentor, Ya. Ostapchuk, was investigated against the background of social processes in Galicia. The article describes the activity of Ya. Ostapchuk in the national movement of Galicia people in the late XIX – early XX centuries. The further development of the study of the problem of the Russian-Ukrainian Radical Party activity at the level of national self-determination of the Ukrainian people was further developed. RURP brought up in the masses a sense of nationwide national unity. It did everything to get them out of the influence of the Moscowphiles and to bring them to the side of the Ukrainian national movement.

Radicals have supplemented Ukrainian politics with a number of important parameters: attention to constitutional rights and freedoms, emphasis on the need for their development, denial of the spiritual monopoly of the Church, appeal to the common people, work on its education and improvement of its economic situation, etc. The Radicals clearly demonstrated the importance of close contacts with the Dnieper leaders, the need to search for a nationwide program.

Keywords: *national self-determination, Ukrainian movement, Radical party, national-cultural revival, intellectuals, populism, Moscowphilia.*

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>